

Ciril
Zlobec

Tudi meni je zaprlo sapo

Dandanes je na vseh področjih našega javnega in zasebnega življenja toliko razburjanja, nasprotovanj in zanikanja, hkrati pa tako malo trenutkov zbranosti, ko bi mogli o vsem izrečenem in zamolčanem odgovorno premisliti, da bi kazalo prav ob takem posebnem pojavu, ki nas tako neprijetno določa, ne samo razmisliti, temveč tudi storiti kaj, kar bi utegnilo dati temu našemu razburjanju, nasprotovanju in zanikanju vsaj kak smisel, ki nam bi pomagal do občutka, da svojih ognjevitih besed ne sejemo v veter. Vsaj ne čisto vseh in vsi.

Nekako v začetku pomladi, torej v času, ko se že po zakonih narave drami novo ali vsaj prenavlja staro, je v širšo (še zmerom skrajno ozko) javnost »prodrli« predlog o »skupnem programskem jedru jezikovno-umetniškega področja« (dostopen samo v srbohrvaški verziji), ki ga moramo iz več razlogov šteti za izjemen predlog. Še več: če so nenavadnost, nepričakovanost, izzivalna drznost nekega pojava ob verbalno poudarjeni skrbi za večjo pravičnost pogloblitve poteze, zaradi katerih smo kakemu pojavu pripravljeno pridati prilastek *revolucionaren*, potem omenjeni predlog takšno oznako v celoti zasluži, saj nesramežljivo postavlja na glavo našo in svetovno izkušnjo na tem področju. Namreč: ponuja nam popolnoma nov, od vsega znanega drugačen vzorec pouka v osnovnem in srednjem (usmerjenem) šolstvu, ki ga ni mogoče razumeti drugače kot to, kar v resnici je: predlog ponuja *državno* vzgojo namesto dosedanje *osveščene vednosti* o lastni narodni in osebni biti.

Mnogi šepetaje označujejo ta predlog za politično in vzgojno sabotažo, za premišljeno ponujeno jabolko spora, sam sem mnenja, da so bile pobude zanj poštene, toda poštenost v neodgovornih glavah ni zmerom hvale vredna lastnost. Pa vendar: naj to razmišljanje izhaja iz pobude same, iz dobrega namena njenih sestavljalcev, čeprav bi kazalo tudi o tem zapisati nekaj najresnejših pomislekov.

Naj predlog še tako obračamo, če nismo njegovi avtorji ali naročniki, bo naša prva pomisel slej ko prej veljala zmoti, s katero so sestavljalci smrtonosno okužili svoj morebitni dobri namen: ob večkrat ponovljenem spoznanju, da se nevarno rahljata naša gmotna osnova (materialna proizvodnja, tržišče, gospodarsko načrtovanje, plodno medsebojno dogovarjanje) in iz nje izvirajoča zavest naše pripadnosti jugoslovanski skupnosti, ki je naša svobodna odločitev, skupna korist in zgodovinska upravičenost, se je nekomu posvetilo, »da je treba začeti pri temeljih«: Jugoslovana je treba, čisto preprosto, drugače vzgajati! Nacionalna vzgoja (zaverovanost vase in premajhno poznavanje ali celo nepoznavanje drugih) naj bi se že nekajkrat pokazala v politično zapletnih razmerah kot nevarna bližnjica v takšen ali drugačen nacionalizem. O tem predlog seveda ne govori, povsem jasno pa je, da je bila taka logika odločilna, ko so avtorji zapisovali, čemu

predvsem naj služita vzgoja in izobraževanje — v našem primeru pouk literature — če o tem smemo sklepati po prvih členih, ki v takšnem gradivu, v slogu zakonodaje, v kakršnem je sestavljen tudi predlog, imajo vlogo načelne opredelitve. Prav je, da jih navedemo (v neavtoriziranem prevodu, ker imamo pred seboj srbohrvaško besedilo):

»Naloge vzgojno-izobraževalnega dela na jezikovno-umetniškem področju so:

— vzgoja učencev v duhu bratstva, enotnosti, skupništva (zajedništva), enakopravnosti in svobodoljubnih tradicij, skovanih v narodnoosvobodilnem boju in socialistični revoluciji narodov in narodnosti SFRJ;

— razvijanje marksističnega pogleda na svet;

— oblikovanje vsestransko razvite, ustvarjalne in samoupravno socialistično opredeljene osebnosti;

— razvijanje jugoslovanskega socialističnega patriotizma, spoštovanje kulturne dediščine narodov in narodnosti SFRJ in pripravljenosti braniti domovino;«

In šele v predzadnjem od osemnajstih odstavkov, ki da so temeljni cilji vzgoje in izobraževanja, beremo: »— negovanje maternega jezika in nacionalne kulture in spoštovanje jezikov in kultur drugih narodov in narodnosti;«

Navedena načela v našem državljanskem in občanskem življenju niso sporna, celo temelj naše skupnosti so, zelo nerodno in nesprejemljivo pa je, če njihov aktivistično-politični prijem vnašamo v same osnove pouka jezika in literature, saj po takšni poti uzakonjamo del nečesa za celoto, jezik in literaturo pa dokončno pritisnemo ob tla pragmatičnega političnega utilitarizma. Z nekoliko upravičenega posmeha in z veliko bolečine bi kazalo sestavljalce predloga opozoriti na Prešernovo *Novo pisarijo*, s pripombo seveda, da takšni tiči kot Prešeren nimajo kaj iskati v naši šoli.

Predlog je torej nastal iz izhodiščne zmote, da sta jezik in literatura samo dva predmeta, ki da bolj kot drugi lahko usmerjeno vzgajata človeka za državljanske dnevne potrebe svojega časa in svoje države. Pa še v okviru takšne zmote je takšno razmišljanje zmeta. Ena najhujših možnih. Zakaj?

Najbrž ni treba navajati ustave, ko zagovarjamo (priborjeno) obstoječe stanje, da mora tudi kulturna vzgoja temeljiti na nečem polnem, rešničnem in da je jedro tega najprej kultura lastnega naroda, šele s kar najbolj zanesljivo vednostjo o njej, z njenim »vzgojnim« učinkom na lastno in skupnostno zavest o pripadnosti narodu bomo sposobni in dozoreli za širše povezovanje, za stopanje v širše prostore, v jugoslovanski, evropski, svetovni. Zapisovalci slovitega predloga pa so imeli pred seboj edini kriterij *državo*, šest republik, dve avtonomni pokrajini, toliko in toliko jezikov narodov in narodnosti — zapisuj, prištevaj, odštevaj, množi, seštej in — razdeli: »ključ«, naš znameniti razdeljevalni republiški ključ visi na vratarjevi deski, le po njem je treba seči. Kako da se nismo tega že prej domislili?

Zal pa je že s stališča jezikovnega in drugih »ključev« nemalo težav, saj nas je v Jugoslaviji preveč ali pa so učenčeve povprečne umske zmogljivosti prešibke, da bi bilo možno v vsakem razredu uveljaviti idealni vzgojno-izobraževalni vzorec. Pa poglejmo, s čim in s kom naj bi se srečeval *slovenski otrok v slovenski šoli*: v prvem razredu osnovne šole *ni* v posameznih zvrsteh, na katere je razdeljen učni program: *Lirika* (5 avtorjev), *Epika*

(2), *Drama* (1), *nobenega Slovenca*; med *Domačim čtivom* najdemo Župančičevega Cicibana. V drugem razredu ni v rubriki *Lirika* izmed 11 avtorjev spet *nobenega Slovenca*? Ela Peroci nas zastopa v *Epiki* in Svetlana Makarovič v *Drami* (Pekarna Mišmaš); med domačim čtivom nas ni. V tretjem razredu je v vseh zvrsteh zastopan samo Kajetan Kovič z eno otroško pesmijo. V četrtem razredu imamo spet enega samega predstavnika, Levstika z njegovim Martinom Krpanom, med pesniki spet nikogar, kot ga tudi v petem razredu nimamo, je pa zato vendarle (med 8 avtorji) prodril Cankar med epike (z Desetico). Tudi v šestem razredu se pesnikom ne godi nič bolje: nihče ni prišel med izbrance, med epike se je prebil Bevk, v domače branje Seliškar. No, v sedmem razredu imamo med pesniki Kajuha, zato pa nobenega med prozaisti in dramatik in tudi ne v domačem čtivu. V osmem razredu bodo otroci spoznali Prešernovo Zdravljico — *in s tem je s slovensko literaturo v osemletki opravljeno*: v osmih letih bo slovenski otrok v slovenski šoli kar desetkrat slišal za to ali ono ime slovenskega pisatelja, pesnika, dramatika! Zato pa bo v štirih razredih usmerjenega izobraževanja na drugi stopnji (torej do sklenjenega izobraževalnega procesa ali prihoda na univerzo) lahko slišal še o Prešernovem Sonetnem vencu, o Kersnikovi Jari gospodi, Cankarjevem Kralju na Betajnovi, Baladi Srečka Kosovela (14 verzov!), o Župančičevi pesmi Veš, poet, svoj dolg?, Borovem Srečanju, Zajčevem Velikem biku in, v domačem čtivu, o Kosmačevem Pomladnem dnevu.

Kaj je mogoče reči ob (vsem) tem? Prvemu človeku, ki je ob nečem težkem, nepričakovanem in neizrazljivem, nemočen ugotovil, da *mu je zaprlo sapo*, se je moralo zgoditi kaj podobnega. Tudi meni se je to zgodilo in doslej še nisem srečal človeka, ki mu ne bi zaprlo sape, ko je bral ta antikulturni, antivzgojni, antiizobraževalni, antipedagoški in antietični dokument, napisan najbrž, kar je še bolj tragično, celo z dobrim namenom.

Kakšni sklepi se, ne ob tem zapisu, temveč ob prebiranju tega predloga kar sami vsiljujejo?

Ali bo naš otrok ob tem naključnem skupku prispevkov iz slovenske literature, ki ne presega, z domačim čtivom vred, srednje debele knjige, načrpal v *dvanajstih letih študija* dovolj bogastva in lepote, dovolj zbitril duha in dušo, da bo mogel postati zaželeni krajan našega časa, naše družbe? Kakšno domoljubje bo izžareval v sebi in okrog sebe, če bo v najboljšem primeru komaj kaj površinskega zaslutil o obstoju, ne o vrednosti slovenske literature od Primoža Trubarja do danes (joj, kdo bi še omenjal Brižinske spomenike, tudi in predvsem kot spodbudo k nacionalni osveščenosti)?

Pa še to: bo slovenski otrok bral druge avtorje v izvirniku ali v prevodu? Zanesljivo v prevodu, torej kakšno samozavest si bo lahko pridobil, ko ne bo, kot smo videli, na primer *kar tri leta zapored* (v četrtem, petem in šestem razredu) *slišal ali bral niti ene same slovenske pesmi*? Ali ga bo še mogoče prepričati, ko bo prepotoval to dvanajstletno puščavo duha, da ima narod, ki naj bi mu pripadal, sploh kakšno identiteto, duhovno, kulturno, zgodovinsko, socialno, in on sam kakršnokoli osebnost? Na osnovi česa?

To seveda ni jeremijada nad usodo slovenske besede v predlogu skupnega jedra, enako slabo se godi vsem drugim, čeprav je — vsaj na videz — edino in resnično jedro srbohrvaško *področje*, ki mu je prilepljeno še to

in ono drugih narodov in narodnosti. Ta zloglasni predlog — in takšno oznako zasluži — je nerazpoznaven spaček, ki so ga njegovi neskrbni roditelji krstili za Jugoslovana. Demagoško dejanje, ki dopušča in (tudi podpisnemu) odpušča demagoški citat iz enega Titovih govorov: »... Na področju izobraževanja se federacija pojavlja samo toliko, kolikor je potrebno določiti splošna načela za urejanje odnosov s stališča enotnosti družbenega in političnega sistema. Enotnost sistema vzgoje in izobraževanja mora rasti iz skupnih interesov in potreb, s sprejemanjem najbolj naprednih rešitev, ki se rojevajo kot plod neoviranih pobud in ustvarjalnosti vseh sil, delujočih na tem področju. Nekateri razlike brez dvoma rastejo izključno iz nacionalne zabubljenosti, nacionalistične ozkosrčnosti, podcenjevanja odnosa do dosežkov drugih in podobnega, vendar tudi teh pojavov ne bi mogli uspešno odstranjevati s predpisovanjem »enotnosti«. Nasprotno, s tem bi se še okrepili in razplamneli...« (Nacionalizem v kulturi. Iz referata na VIII. kongresu ZKJ 7. decembra 1964 v Beogradu. — Josip Broz Tito, Izbor iz del, 3. knjiga, DZS, Ljubljana 1978, str. 238—240).

Pobuda za takšno Titovo razmišljanje je bila najbrž zelo podobna tisti, ki je botrovala zamisli o predlogu: naše slabe izkušnje z nacionalizmi, ki si prizadevajo pridobiti tudi vzgojo, izobraževanje, kulturo, umetnost. Pa vendar: pri Titu svarilo pred nasilno »enotnostjo«, ki nacionalizme le še bolj razplamteva, pri predlagateljih vsiljena »enotnost«, ki zagotovo nikomur ne more privzgojiti duha in občutka enotnosti.

Toda karavana gre dalje.

In še nam zapira sapo.

V dneh, ko je nastajal ta zapis, sem bral v dnevnem tisku, da bo pri uveljavitvi programskih jeder potreben še kak kompromis, ker da je bilo nekaj kritike. Če ostanemo doma: zborovanje v Cankarjevem domu je predlog v celoti odklonilo, odklonili so ga vsi, ki so o njem pisali v časopisu doslej obširno in tehtno predvsem v Naših razgledih), v celoti, s posebno izjavo z vsemi svojimi podpisi, so se mu odrekli tudi vsi člani »predmetnih komisij in evalvacijske skupine za slovenski jezik in književnost v osnovni šoli in srednjem usmerjenem izobraževanju,« ostro se je o njem izrekel svet za kulturo pri RK SZDL... pa vendar: za javnost neidentificirana »medrepubliško-pokrajinska delovna skupina za jezikovno-umetniško področje«, ki jo je bilo mogoče izzvati komaj v napol javno razpravo, še kar vztraja pri svojem predlogu, ki da je v osnovi neovrgljiv in so možni le manjši popravki, da se človek nehote vpraša, mora vprašati:

Ali smo res kot narod dolžni ukvarjati se s predlogom, za katerega smo ugotovili, da je že v osnovi nesprejemljiv in v vsakem pogledu škodljiv? Tudi v pragmatično političnem.

Od vseh novosti, ki jih je doslej prinesla naša dolgoletna šolska reforma, je prav ta predlog najbolj radikalen in z daljnosežnimi posledicami. Zanj bi bilo potrebno bolj kot za marsikatero odločitev ekonomske narave popolno soglasje vseh naših narodov in narodnosti. Resnično plebiscitarno soglasje.

Ljubljana, sredi julija 1983